

ROBINSON CRUSOE - "ADA" İLİŞKİSİNDE KADININ ÖTEKİLEŞMESİ SORUNUNA FEMİNİST BİR YAKLAŞIM

Fatma ÖZ/Müge İplikçi ATALAY*

GİRİŞ

Erkek egemen söylem değişik dönemlerde farklı kültürel ve toplumsal belirlenmeler ile kadına birçok anlamlar ve gizemler yüklemiştir. Kadının ikincil olma durumunu meşrulaştıran bu söylemlerin temelinde, düşünce tarihinde de karşımıza çıkan "ben"in karşısında "öteki"nin karşıtlığını buluruz. Bizim bu çalışmamızda ele aldığımız iki farklı Robinson tipinde göstermek istediğimiz, ideal aklı simgeleyen erkeğin, uygarlığın bütün nimetlerinden yoksun olduğu ıssız bir adada, kendi düşsel gerçekliğini yaratma sürecinde kadına yönelik geleneksel-boyun eğen, içgüdüsel, şehvet dolu, doğurgan söylemleri nasıl yeniden ürettiğini göstermektir.

"İssız ada" mekanında hem bilinç hem de beden yapısıyla karşımıza çıkan Robinson doğaya karşı giriştiği kendini var etme mücadelesinde bu iki yanıla uzlaşmaz karşıtlıklara düşer. Daniel Defoe **Robinson Crusoe** adlı romanında, bireyin aklının ekonomik olarak ada'yı yeniden üretme sürecinin başarısını bize anlatır. Romanda bedene yapılan gönderme ise bedenin fiziksel gücünün, ada üzerinde nasıl dışsallaştığıdır. Lynne Segal'in 19. yüzyıldaki erkek kimliği üzerindeki belirlemesi bu konuda aydınlatıcıdır: "**Kadın** giderek daha çok fiziksel zayıflık ve duygusallıkla, **erkek** giderek daha çok fiziksel güç ve özgüvenle bağdaştırılıyordu." Jeffrey Weeks'in dediği gibi "Erkekler artık toplum içinde kucaklaşmaya ve ağlamaya cesaret edemiyordu".⁽¹⁾ Robinson'un bedensel ihtiyaçlarına, gerek fizyolojik gerekse duygusal açıdan önem vermemesi, Püriten dünya görüşü ile de vurgulanmaktadır.

Michel Tournier'ın **Cuma** adlı romanında Robinson tiplemesi, aklı simgeleyen erkeğin kendini doğada aşmasının pek de o kadar bedeni yadsıyarak yapılabilecek bir şey olmadığını, akıl-beden çatışmasını Yönetilen

* İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Yüksek Lisans programı öğrencileri.

(1) Lynne Segal, **Ağır Çekim** (çev: Volkan Ersoy) Ayrıntı Yay., İstanbul, 1992, s. 114.

Ada-Arzulanan Ada ile yaptığı hesaplaşmayı sonuna kadar götürdüğünü sunmaya çalışacağız. Burada Robinson-Ada ilişkisinde karşımıza çıkan, "kadını aşağı 'doğal' kategoriye, erkeği de üstün 'kültürel' kategoriye yerleştiren bir sınıflandırıcı şemadan ibarettir."⁽²⁾

Ele alınan bu romanda Robinson gelmiş olduğu uygarlığı sorgulayarak kendisine insanlık dünyasına alternatif düşsel bir sistem-dünya kurar. Fakat, o, oluşturduğu bu sistemi "öteki"ni (Arzulanan Ada-Kadın) içkinliği içine hapsedmek ile gerçekleştirir. Feminist eleştirinin yerinde bir saptamasıyla "öteki" olarak tanımlanan kadının, içkinliği içinde hapsolmesi artık söylemsel ve yazınsal anlamda kadınların hesaplaşmaya başladıkları bir konudur. "Feminist eleştiri çoklukla modernin Foucault'un kullandığı anlamda 'Disiplin'in Batı toplumunda yer ettiği dönem (yani Rönesans ve Aydınlanma) ve bu disiplinin "öteki"nin cezalandırılması için harekete geçirildiği, bu harekete geçirilişi kurumların ve söylemlerin yaratıldığı dönem olarak anladı ve kadını da öteki sınıflandırmasında gördü."⁽³⁾

Robinson'un Ada ile girdiği ilişki, bize gerçek anlamda insanın doğanın kaynaklarını, verimliliğini elde etme, hükmetme mücadelesini anlatır. Bu konuda Murray Bookchin'in söyledikleri oldukça ilginçtir: "Kadının doğasına boyun eğdirilmesi ve bu doğanın babaerki ahlak çerçevesi tarafından massedilmesi, sonunda erkeğin, boyun eğdirilmiş bir doğa imgesine yol açan ilk tahakküm edimi örneğini oluşturur."⁽⁴⁾

Bu çalışmada bu iki romana eleştirel bakışı oluşturan yan, Yönetilen Ada- Arzulanan Ada karşıtlığı ve bu karşıtlığın doğurduğu, kadının "öteki" olma süreci olacaktır. Çalışma: A- Romanın özelliği B- Daniel Defoe'nun Robinson'u C-Michel Tournier'in Robinson'u D- Her iki Robinson'un karşılaştırılması ve E- Sonuç alt başlıklarını içermektedir.

20. yüzyıl romanını diğer yüzyıl romanlarından ayıran en büyük özellik, söz konusu yüzyıl romanının bireyi iç dünyasıyla yansıtma özelliğidir. Walter Allen'in değerlendirmesiyle 20. yüzyıl romanı bireyi bir "iceberg" olarak ele alır; bütünü en büyük parçası su altında ve sadece çok az bir bölümü suyun üstündedir. 20. yüzyıl romanını ilgilendiren suyun altındaki katmandır ve karşımıza iç dünyası tüm eksik ve tedirginlikleriyle nerdeyse bizden olan biri çıkar. Bu birey çağın getirdiği teknik donanımların etik bir sonucu olarak elbette yalnız ve kendi içine dönüktür.

Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su bir 18. yüzyıl kahramanı olmasına karşın bireyi ve bireyin yalnızlığını, iç dünyasını aktarması bakımından 20. yüzyıl romanı olma özelliklerini taşır; bu anlamda bir başlangıçtır. Ancak

(2) Fatmagül Bektay, *Kadın Olmak Yaşamak Yazmak*, Pencere Yay., İstanbul 1991, s. 106.

(3) Jale Parla, "Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?", *Defter*, Metis Yay., İstanbul, Bahar 1994, s. 98.

(4) Murray Bookchin, *Özgürlüğün Ekolojisi* (çev: Alev Türker) Ayrıntı Yay., 1994, s. 219.

elbette 18. yüzyıl felsefesinin hakim olduğu bir çerçeveye içinde sunulur kahraman; gerçeğe çok yakın bir zeminde, hatta tüm ayrıntıların en ince noktalarına değinilerek, fakat bir o kadar gerçek dışı, abartılmış...

1719 yılında yayınlanan eser, ada yazınının daha önceki gelişmesinde gerek ütopya, gerekse robinsonad türleriyle varılmış bütün anlatım özelliklerinden izler taşır.⁽⁵⁾ Gezi yazınından etkilenen Defoe romanında pikaresk gelenekten de yararlanmaktadır. Üstelik kitaptaki 18. yüzyıl felsefesi doğrultusunda hedef alınmış değerlerle örülü, özenli ve ayrıntılı anlatım bu gelenekten öte bir eser ortaya koymaktadır. Jale Parla'ya göre temelini birey ve bireyin duyularıyla algıladığı nesnel dünyanın oluşturduğu modern gerçekçilik, bireyin gözlemlerine dayanarak keşfedilmesi gerektiği ilkesinin kabul görmesinin ardından yeni bir anlatı türü olan romanda da kendini göstermekte gecikmemiştir.⁽⁶⁾ Parla "artık önemli olan orta sınıfın her geçen gün güç ve önem kazanmasıyla romanın çıkışından önceki türlerin önemsiz saydığı bireylerin nereden geldiği değil, nereye eriştikleri, yani zengin olup olmamalarıdır" tezini savunurken bu türün ne biçime, ne de içeriğe ilişkin kuralları olamayacağı gerçeğine de dikkat çeker: "... Çünkü her birey özeldir ve her bireyin anlatılmaya değer özel bir yaşam öyküsü olduğu düşünülüyordu."⁽⁷⁾

Defoe'nun 18. yy İngiliz toplumuyla ilgili gözlemleri Robinson Crusoe'u herhangi bir adaya düşen herhangi biri olmaktan alıkor ve priten dünyaya görüşlü, orta sınıf yaşayışına mensup, bu sınıfın başlıca uğraşı olan ticaret kafasının yatkın, o dönem toplumsal politik akımlarla bezeli bir "birey"⁽⁸⁾ karşımıza çıkarır. Başka bir deyişle 17. ve 18. yüzyıllarda devrimler yapmış, her alanda kendi değerler sistemini yürürlüğe sokmuş, ülkelerin yönetiminde söz sahibi olmuş orta sını insanının sözcülüğünü üstlenmiş bir kahramandır Robinson Crusoe.

Robinson'un çabaları yalnız mal sahibi olmak amacına değil, yeni değerler yaratmak amacına da yönelmiştir. Robinson başkalarının emeğini kullanmaz, kendisi çalışır. Çalışmasıyla doğayı alt eder, doğal çevreyi değiştirir, bu arada doğal çevre de kahramanı değiştirir.⁽⁹⁾ Bu noktada ada kavramı Robinson Crusoe'u anlamamız ve ondaki zaman ve üretim içersindeki değişimi saptamamız için kaçınılmaz bir imgedir:

"Önceleri, avlanırken ya da adada dolaşırken, içinde bulunduğum bu durumdan dolayı gönlüme birdenbire bir kararlı çöker, çevremdeki ormanlara, dağlara, bozkırlara baktıkça, okyanusun dörtbir yanına kilitler sürgüler vurmuş olduğu bu ıssız çölde hiçbir kurtuluş umudum olmadan tutsak bu-

(5) Akşit Göktürk, *Ada*, Adam Yay., İstanbul, 1982, s. 75.

(6) Jale Parla, *Sosyalizm Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İletişim Yay., s. 2711.

(7) "A.g.m.", s. 2711.

(8) Morton, A.L., *The English Utopia*, London, Lawrence and Wishart, 1969, s. 17.

(9) Akşit Göktürk, *Ada*, s. 19.

lunduğumu düşünür, bayılacak gibi olurum... Ama şimdi kendimi başka düşüncelerle oyalamaya başlamıştım. Her gün Tanrı sözü'nü okuyor, onun verdiği bütün avuntuları, içinde bulunduğum duruma uyduruyordum." (s. 143)

Tanrı onun için en büyük yol gösterici, tek ayakta kalma nedenidir ve bu nedeni kitabın genelinde karşımıza çıkan garip mucizevi rastlantılardan en büyüğü biçiminde bizlere iletir Defoe: "...kutsal kitabı açtığımda şu sözlerle karşılaştım: Seni hiçbir zaman bırakmayacağım, unutmayacağım da. Hemen bu sözlerin benim için söylenmiş olduğunu düşündüm; yoksa, tam Tanrı'nın unuttuğu ya da bıraktığı bir kimse gibi, durumuma ağıt tuttuğum bir anda bu sözler böyle karşıma çıkar mıydı?" (s. 14)

Protestan ahlaka göre çalışkan ve dürüst bir kişinin eğer doğuştan tanrı'nın sevgili kuluysa başarılı olması ve yükselmesi için hiçbir neden yoktur; Protetan kapitalist toplumda kişi, hem bu dünyadaki selameti açısından başarılı olmaya mahkumdu. Robinson adada geçirdiği değişim sonucu, malla mülkle yetinmeyen, mutluluğu ancak çılgınca çalışmakta bulan bir kişi olur. İnsanın Tanrı önünde yalnız olduğunu, Tanrı'nın bağışına ancak kendi çabasıyla erişebileceğini, bu konuda başka hiç kimseden yardım bekleyemeyeceğini söyleyen Kalvinci ilkeyi yakalandığı sıtmanın ateşli nöbetlerinden birinde kavramaya başlar: "Gene Tanrı'ya yakardım, ama aklım başımda değildi; başımda olduğu zaman da bu konudaki bilgisizliğimden dolayı ne diyeceğimi şaşırıyor, ancak yattığım yerden: Tanrım gör durumumu! Tanrım acı bana! Tanrım yardımını esirgeme benden! diye bağırıp duruyordum." (s. 114.)

Bir süre sonra Tanrı'nın onun üzerindeki gücünü somut bir biçimde kavrayacaktır: "Gördüğüm şu deniz şu kara neyin nesidir? Nereden doğmuşlar? Ben neyim; evcil, yırtıcı, iyi kötü, insan hayvan bütün öbür yaratıklar nerden gelmişiz? Şüphesiz gizli bir Güç var bizi yapan, yeri göğü, denizi, havayı yaratan. Kimdir o Güç? Sonra büyük bir doğallıkla düşündüm: Tanrı'dır bunların hepsini yapan." (s. 119)

Yırtıcı doğayı dize getirirken gerçek mutluluğa ulaşan Robinson, Püriten öğretinin insana benliğinin sınırlarını tanımayı öğütleyen ilkesini aşırıp protestanlığın özgür birey kavramına ulaşır. Ve dahasını başarır, kendinde adadaki emeğinin tekrar kendine dönmesi yoluyla başlatmış olduğu kendi-ada üretim ilişkileri somut gerçeği temel alan bir ütopyaya dönüşür. Defoe'nun ayrıntılı, detay gözetken anlatımı buna bir kanıt oluşturmaktadır. Ancak burdaki gerçek 18. yüzyıl din ve etik gerçekçiliğiyle sınırlı bir kavramdır ve kaçınılmaz olarak şu soruyu sormamıza neden olur: Nasıl bir gerçektir bu, olduğu gibi mi yoksa olması gerektiği gibi mi?

Akşit Göktürk "Ada" denemesinde Robinson'un kişiliğindeki ütopyacı eğilimi ayakta tutan etkenin, aynı kişilikte süren gerçekçi yön olduğunu sa-

vunmaktadır. Gerçeğin bütün ayrıntılarını önemli önemsiz demeden yakalayan bir gözlemcilik, hem doğaya hem de bu kişiliğe kesin çizgiler kazandırmakta gecikmez. Göktürk'e göre insanın çevreyi, çevrenin de insanı değiştirdiği bu durumda ada ortamı romanın kuruluşunda yapısal bir öge olarak yerini alır. Robinson'un kişiliği adanın, ada ise Robinson'un bütünlüleyicisi olur. Bir süre sonra adayı Robinson'suz, Robinson'u da adasız düşünemeyiz.

İnsanca benliğini yitirmiş olarak geldiği adada, kendine yeni bir insanca benlik kurma çabasında olan bir Robinson görürüz. Ancak bu insanca benlik kurulurken tamamen ben merkezli bir yapılanma karşımıza çıkar. Üstelik geldiği toplumda reddettiği kurulu düzenin nerdeyse aynısını ortaya koyup, bunu büyük bir gururla sergileyen bir bireydir karşımızdaki. O halde adada yaratılan "yeni" düzene bir ütopya diyebilir miyiz? Var gücüyle paraya yönelmiş bir toplumda endüstri ve ticaretin bir süre sonra insanı yabancılaştıran dar boğazıdır Defoe'nun kahramanını ıssız bir adaya bırakış nedeni, bir ölçüde İngiltere ve kıta Avrupa'sının üretim ilişkilerini sorgulamasıdır ancak getirilen ya da bulunan çözüm gene bu ilişkilere kayacak sonu belli bir başlangıçtır. Benzer üretim ilişkilerine tutsak bir bireyin, geldiği yerde bu kez iktidar olarak hemen her şeyi dönüştürmüş ve mutluluğa ulaşmış bir birey haline gelmesi ne kadar olanaklıdır?

Defoe, bu inandırıcı dünyayı caydırıcı bir söylem haline dönüştürmek için roman içinde somut örneklemelere alabildiğine rağbet eder. Kitapta bir çekicin varlığı, bir kayık, bir testere, çamurdan yapılan dibek ve benzeri malzemeler, daha sonra karşısına çıkacak Cuma'nın kendine yardımcı bir köle tanımı, yani bir başka "nesne" olarak aktarılmasının dışında çok fazla önem taşıyabilir. Öyle ki ikinci kitapta yer alan Cuma'nın ölümünün ardından yaşadığı duygular herhangi bir nesneyi yitirmiş birinin duyabileceği son derece sıradan duygular olarak bize aktarılır; bir insanın sevdiği bir sepeti kaybedeceği zaman duyabileceği bir iç geçirişi yaşar Robinson:

"... Zavallı dürüst Cuma! Onu büyük bir saygıyla, üzüntüyle bir tabuta koyup denize atarak gömdük; gemicilere onun için on bir top attırdım; gelmiş geçmiş uşakların en değerbiliri, en uysalı, en dürüstü, en anlayışlı olan bir insanın yaşamı da böylece sona erdi." (s. 537)

Göktürk'e göre Robinson'un çevresindeki nesnelere onun dışında bağımsız birer varlık olmaktan çıkar, buluş gücünü, umutlarını, kişiliğinin en saygı değer yönü olan yaratıcılığını gerçekleştiren birer araç niteliği kazanırlar. Virginia Woolf, Robinson Crusoe denemesinde Defoe'nun nesne-birey ilişkisinin dengesine olan hayranlığına sıkça değinir: "Gün doğuşları yoktur, gün batımları da yoktur; yalnızlık yoktur, ruh yoktur..."⁽¹⁰⁾ Ancak Woolf'a göre bu betimlemelerin olmaması, Defoe'nun kahramanın duygusuz bir ki-

(10) Virginia Woolf, *The Common Reader*, London, Hogarth Press, 1932, s. 90.

şilik taşıması anlamına gelmez. Tam tersi yazar bu romantizmi, Robinson'un adayı ve kendini dönüştürme süreci içerisinde yaratıyla kazanılan coşku ve duygulanım olarak aktarmaktadır.

Ancak Robinson korku da duyar, onun tanımını yaparken "bir tehlikeyle karşılaşmak korkusunun, gözönünde bulunan bir tehlikenin kendisinden bin kat daha yıldıracı bir şey; bir kötülükten duyulan kuşkunun sıkıntısının, o kuşkuyu uyandıran kötülükten daha korkunç olduğunu" itiraf eder. Bu noktada geçmişinde yaptığı yanlışlardan ötürü Tanrı'nın kendisine yardım etmeyeceğinden emindir. İşin doğrusu yaratmış olduğu nesnelere de kendisine o yardımı sağlayamaz.

Defoe kahramanının çaresizliğini hemen ortadan kaldırmaya da kahramanına korkunun tanımını yeniden yaptırarak şüpheleri ortadan kaldırır: "Yaşamımız boyunca, çoğunlukla raslayıp da kurtulmak istediğimiz, içinde bulunduğumuz an bize çok korkunç gözükken kötülüğün kendisi, çoğu zaman düştüğümüz üzüntüden kurtulmamızı sağlayacak başlıca çıkar yoldur." (s. 218)

Robinson'un düştüğü üstü kapalı çelişkiler kitap boyunca yazarın ufak müdahaleleriyle sonlanır ve bireyin egemenliğini müjdelir. "Mağara" imgesiyle karşılaştığımızda 18. yüzyıl insanına özgü bir merak, ancak bunun yetkin kalamadığı bir çaresizliği de buluruz burada:

"Bir gün burada odun keserken, yerde çok sık bir çalının altında koçuk gibi bir şey gördüm. Ne olduğunu anlamak istedim; bin bir güçlükte bu koçuğun ağzına geldim, epeyce geniş olduğunu gördüm; içinde rahatça ayakta durabiliyordum, belki benimle birlikte bir kişiyi daha alabilirdi. Ama şunu da açıkça söylemeliyim ki, biraz daha derine bakıp da koyu karanlığın içinde in mi cin mi ne idüğü belirsiz bir yaratığın iki yıldız gibi çakararak mağaranın karanlık ağzından dışarıya yansıyan koca gözlerinin parıltısını görür görmez kendimi dışarıya zor attım." (s. 215).

Robinson korkmuş olmasına karşın kaçmayacak bir kez daha deneyecektir. Mağaranın keşfi adanın keşfi gibi, bakir olanı işleme, gizli olanı ortaya çıkarma hedefi doğrultusunda işlerlik kazanmaya başlar. Ancak kullanılan imgeler Robinson'un bilinçaltını bir kadının içini keşfetmek biçiminde kullandığının ipuçlarını taşımaktadır.

"Bunun üzerine, yüreklenerik, elime bir meşale aldım, yanan bir odun parçasıyla gene içeri girdim. Daha üç adım bile atmadan, öncekinden daha büyük bir korkuya kapıldım; çünkü acıyla kıvranan bir adamın inlemesine benzer homurtulu bir ses işittim... irkilerek geri çekildim... Kocaman, korkunç bir tekenin can çektiğini gördüm... Artık korkum geçmiş, mağaranın dört bir yanını incelemeye başlamıştım; mağarayı çok küçük buldum, şöyle böyle on iki ayak büyüklüğündeydi, ama insan elinden çıkmışa benzemiyordu; doğrudan doğruya doğal bir mağaraydı. Ta dipte daha öteye giden bir

yer daha gördüm, ama öyle alçaktı ki, girebilmem için dizlerimle ellerimin üstünde emeklemem gerekiyordu, oradan nereye çıkacağımı da bilmiyordum.. yanımda mum olmadığı için şimdilik bundan vazgeçtim... gene gelmeğe karar verdim.

...Ertesi gün yanıma kendi yapmış olduğum altı büyük mum alarak mağaranın o dar yerine gittim... bu dar geçitten sonra mağaranın tavanı, sanırım yirmi ayak yükseldi. Diyebilirim ki, bu mağaranın tavanıyla duvarlarının görünüşündeki göz kamaştırıcı güzelliğin adada bir eşi daha yoktu...

"İçinde bulunduğum yer, anlaşılacağı üzere kapkaranlık olmakla birlikte, kendi türünde en güzel mağaraydı. Tabanı kupkuru, düz, küçük çakıltaşları olduğundan içerde iğrenç zehirli yaratıklar falan bulunamazdı; ne yarlarda ne de tavanda hiçbir ıslaklık yoktu. Tek güçlüğü giriş yeriydi; bununla birlikte burası benim için tam güvenilebilecek bir sığınak olduğundan, böyle olması bir bakıma kolaylıktı." (s. 216)

20. Yüzyıl Ütopya ya da Ütopyasızlığındaki Robinson Crusoe

Michel Tournier, **Cuma ya da Pasifik Arafı** adlı romanında Robinson'u adaya ilk sürüklenişi belli bir bilinçlilik durumu ile adayı keşfe çıkmasıyla betimler. Adanın yüksek bir yerine çıkıp baktığında her yerin denizle kaplı olduğunu ve onun insan eli değmemiş doğallığıyla karşılaşır. Bu bakış ile adayı ilk tanımlayışı Tournier'ca doğaçlama bir vaftiz biçiminde şekillenirken kahramanın ilk baştaki boşluk duygusunu da tanımlar: "Burası umutsuzluk adası." Bu vaftiz aynı zamanda Robinson'un kendi içindeki gelişim ve değişim sürecinin başlamasıdır.

Robinson adanın kendisi dışındaki karmaşıklığını, düzensizliğini ve insan eli değmemişliği karşısında yalnızlığının farkına varır. Adanın konumunun insanlar tarafından farkına varılamaz, bilinen yerlerin dışında olması umutsuzluğunu arttırır. Sağduyusu, ona bu yalnızlık durumuna rağmen adayı tanıma ve yerleşme gerekliliğini hatırlatsa da bu gibi girişimler adaya yerleşmek anlamını taşıdığı için böylesi eylemliliklerden tiksinti duyar.

Robinson'un kurtuluş düşüncesi ile adaya karşı bulunduğu ilk eylem yazarın ifadesiyle şunlardır: "Robinson ısrarla adaya sırtını dönmüştü; pek yakında kurtuluşun geleceği, denizin kabarık ve madenimsi yüzeyinden başka bir şey görmüyordu. Bundan sonraki günlerini hayal gücünün ona sunduğu tüm olanaklarla adadaki varlığını belli etmek için kullandı." (s. 17)

Onun kendi varlığını adaya karşı farketme çabaları başarısızlıkla sonuçlanır. Bu başarısızlık ada tarafından "çamur"a itilmesiyle cezalandırılır. "Çamur"un anlami tamamen insanlık durumundan soyutlanmak, adanın artıklarıyla yoğrulup hiçlenmek durumudur. Bir yanılla da insan aklının sınanmasıdır. Çamurdan kurtuluş umut düşüncesini içeren bilinçdışı halisünasyonlarla gerçekleşir ve adanın ilk defa onun tarafından çok geniş bir ey-

lem alanı olarak kendini göstermesi söz konusu olur: "Ada sınırlı vaatler ve çetin derslerle dolu, koskocaman ve bakire, arkasında durmaktaydı. Kaderini, kendi eline alacaktı. Çalışacaktı. Terk edilemez eşi yalnızlıkla evli olduğu zamanı artık hayal kurmadan tüketecekti." (s. 35)

Buna bağlı olarak Robinson adanın bakireliğinin çalışma ve zamansallık fikriyle bozulmasına karar verir. Anlamaya ve tanımlamaya yönelik ilk eylem adanın haritasının çizimidir; burada somut olarak karşımıza çıkan ada-boyun eğen kadın benzetmesi çok çarpıcıdır. Bu çarpıcılık adanın dişil olarak sunumundan kaynaklanmaktadır: "... Başsız bir dişi vücudunun profilini, bir kadının, evet, **oturmuş, boyun eğme ile korkuyu** ya da sade bir **kendini bırakışı** ayırt etmenin olanaksız olduğu bir tavırla bacaklarını altına toplamaş bir kadını tasvir ediyor gibi geldi." (s. 38)

Robinson'un adayı başı olmayan, boyun eğen bir dişi olarak görmesi karşısında ilk yaklaşımı onu denetlemek ve yönetmektir; gücünü, dişi olan beden üzerinde dışlaştırarak biçime sokmaktır. Adanın bu anlamda boyunduruğa sokulması bir anlamda aklın kendini gerçekleştirme umudunun ta kendisidir; aklın ilk belirlemesi adanın Speranza olarak adlandırılması, vaf-tiz edilmesidir. Yönetilen adanın Robinson'un düzenleyen, biçime sokan aklı tarafından dönüştürülmesi süreci bir yanıla adanın cinsellik biçiminde dişil olarak kendini göstermesi, bu iktidarı kendi içinde çelişkili kılar. Çelişki, Robinson'un içindeki cinsel dürtüleri uyandırması anlamındadır; yönetilen adanın bir yüzü arzulanan adadır.

Robinson için gerçek anlamda yalnızlığının farkına varışı kendi kişilik ve davranış yapısı üzerinde önemli bir etki ve belirleyicilik özelliğine sahip **başkasının** yokluğunu gerçek anlamda farketmesiyle olur. Başkasından yoksun olmaya ilk verdiği tepki insanlıktan çıkma, "çamur" idi. Fakat adaya insani eylemlerle yaklaşınca başkasının kendi yaşamının güvenliği için önemini kavrar. Bu önem, başkasının varolan ortamın algılanması anlamında bir ölçü vermesinden kaynaklanır. Başkasının yokluğuna verdiği ilk tepki "Adayı görüşüm, adanın kendisine indirgendi. Görmediğim her şey benim için mutlak bir bilinmeyen. Şu anda bulunmadığım her yerde derin bir gece hüküm sürüyor... Artık biliyorum ki iki ayağımla üzerine bastığım yeryüzünün sallanmaması için, benim dışımdaki başkaları da onun üzerinde yürümeliydiler" (s. 45.) olur. Bundan sonra başkasının yokluğunun bunalımından kurtulmak için yönetilen adayı akıl ve zaman ile belirler. Ada üzerinde bu belirlenimin coşkusunu Robinson şöyle ifade eder: "**Işık geçirmez, içine girilemez, gizli kaynaşmalar ve kötücül burgaçlarla dolu bu ada, soyut, şeffaf ve iliğine kadar kavranır hale gelene dek bana durdurak yok!**" (s. 55)

Yönetilmesi gereken adaya yönelik bu coşkusal betimlemeyi ifade eden bir yanıla arzulanan ada imgesini ortaya koyar. Bu imgenin ortaya çıkış sürecini buğday-ekmek bağlantısı ile açıklayabiliriz. Robinson'un toprağa buğday ekmesi gelmiş olduğu kökenin üretim ilişkilerini iade ederken, buğ-

daydan ekmek yapım sürecine girmesi onu çocukluğunun anılarına götürür. Ekmek yapımı için hamurun yoğrulması, ona maddeye şekil verilmesi, elle yoğurmak anlamında kadın bedeninin biçimlendirilmesini çağırır. Hamur şekil verilen, biçimlendirilen, yumuşak, şefvetli, başı olmayan kadın bedendir: "Şimdi artık biliyorum. Kafamda, ekmek somunu ile fırıncı çırağı arasında garip evlilik törenleri kuruyordum ve hatta ekmeğe bir bahar kokusunu andıran ve mis kokulu bir tat verecek yeni bir tür mayanın düşünü kuruyordum." (s. 66)

Bundan sonra Robinson'un kendini gerçekleştirme süreci adanın ilkel ve yabancı varlığını anlama ve hissetme sürecidir. Adanın bu yanına yönelik cinselliğin farklı bir boyutla gerçekleşmesi ile olur. Yalnızlığın ona yüklediği yük, onu çocukluk ve gençlik yıllarındaki sessizliğe duyduğu özleme götürür. Ada, bu özlemin gerçekleştiği arzulanan yere dönüşür.

Robinson'un kendine yeni bakış biçimi cinsellik anlamında arzulanan adada gerçekleşir. "Arzulanan ada"ya yönelmesi, su saatinin yani zamanın durdurulması ile "yönetilen ada"nın dışına çıkmasıdır. Dişil olan doğanın içine girme isteği ilk olarak şu şekilde karşılık bulur: "Dev sedir ağacının ayağında, **adanın merkezinde** yer alan, **karmakarışık kayaların** tabanında, dev bir **hava deliği** gibi açılan mağarana Robinson'un gözünde hep büyük bir önem taşıyordu." (s. 82)

Kahramanımızın önceden duyduğu derinliğe ve sessizliğe ulaşma arzusu artık biçimlenmeye başlar. Bu biçimlenme- Speranza'nın merkezine (adanın tüm bilgilerinin toplandığı yer) yakın olma isteği- soyunarak, bütün vücudunu sütle ovduktan sonra başı önde mağaranın boğazına dalışıyla gerçekleşir; yuvanın içiyle ilgili betimleme oldukça ilginçtir: "Yuvanın içi, kusursuz bir şekilde düzdü; ancak **karmaşık** bir şeyi haber vermek üzere hazırlanmış bir kalıp gibi de garip bir biçimde **kıvrımlıydı**. Robinson, bu şeyin kendi vücudu olduğundan şüphe ediyordu. Ve birçok denemeden sonra gerçekten de sonunda o vücut konumunu buldu- kendi üzerine kapanmış, dizleri çenesine kadar çekilmiş, ayak bilekleri üstüste ve çapraz durumda, elleri ayaklarının üzerine konmuş- bu konum ona, yuvanın içinde öylesine tam bir yerleşme sağlıyordu ki, konumu alır almaz bedeninin sınırlarını unuttu." (s. 86)

Robinson ana rahmini anımsatan buradaki konumlanış durumunda, ona dokunmak anlamında ilgi göstermeyen annesine duyduğu arzuyu tatmin eder. Daha sonra Speranza'da ırmakların kuruması olarak betimlenen durum, bir kadının fizyolojik hamilelik sürecini anlatır.

Cenin Speranza'nın rahmindeki gelişimini tamamladıktan sonra doğar: Bu Robinson'un kendini dişil olan doğada gerçekleştirme, kendini yeniden yaratmasıdır. Doğumdan sonra yazar tarafından Robinson-anne ilişkisi çocuğun beslenmesi anlamında şöyle aktarılır: "Bu son kaynak, ağaçların orta-

sında bulunan bir açıklıktan, sanki ada tam orada ormandan yapılmış elbisesini kaldırmışçasına fıskıran bir toprak memesinden ufak ufak terlemekteydi... Hayati sıvıyı canla başla emebilmek için dudaklarını deliğe aç gözlülükle dayandığında, minnetle bebek gibi bağıyor ve yumulmuş gözlerinin ardında, Musa'nın verdiği sözün alev alev yandığını görüyordu: İsrailoğulları, sizi süt ve bal akan bir diyara götüreceğim." (s. 92)

İlerleyen süreçte de dişi doğa ile girilen anne imgesi açısından kurulan saflık bozulur, bu bozulmuş annenin arzulanması yani enest ilişkidir. İşte burada gerçek anlamda karşımıza arzulan ada çıkar. Bu saflığın bozulmuşu Robinson'un ana rahmini döllemesiyle gerçekleşir. Arzulanan adayla çiftleşmenin sonucu, Speranza'nın hamile kalmasıdır. Robinson yaşadığı bu süreci şöyle değerlendirir: "Kuşkusuz orada huzuru ve sevinci buluyordum, ama erişkin adam ağırlığımla beni besleyen toprağı eziyordum. Çocuk bekleyen annenin adetleri nasıl kurursa, Speranza da bana hamileydi ve artık üretmiyordu. Daha da kötüsü, onu kendi tohumumla lekeleyecektim... Speranza'nın bir çörek gibi tamamen şiştiğini, yüzey şekillerinin, deniz yüzeyinde yer yer kabardığını ve sonunda enest ürünü bir canavar kustuğunu görebiliyordum!" (s. 92)

Robinson'un seyir defteri bu yaşanmışlıkları anlamlandırırken, kendi gelişim sürecinde oluşan iki yaşam biçimini net bir şekilde tanımlar. Adanın üzerinde geldiği kökeni ekonomik anlamda yeniden üretirken (ekili alanlar, sürüler, yapılar, yönetim, kanun) diğer taraftan insan modelinin dışında cinsel içerikli kökten bir değişim sürecine girer. Bu süreç içinde ada ve Robinson bağlamında yöneten-yönetilen, arzulayan-arzulan ikilemiyle karşılaşırız. Yöneten ve arzulan ada arasında duyulan çelişki Robinson'u iki benliğe böler. Bu iki benlik arasında uzlaşım hemen sağlanamaz çünkü yönetilen ada onu çamurdan çıkararak kurtuluşu simgeler. Fakat diğer adanın varlığı cinsel dürtüleri anlamında onu kendine çeker, bu çekim adanın üzerine yatma ve adanın vücudunu kendi altına alma isteğidir. Bu ikilemler "bu iki düzlemin zıtlığı ile ilgili son olarak birbirlerinden gittikçe farklılaşmalarının sonsuza dek artarak sürebileceğini sanmadığımı söyleyeceğim. İster istemez bir zaman gelecek ki gittikçe daha fazla **insanlıktan çıkan**, Robinson daha fazla **insanlaşan** kentin mimarı ve yöneticisi olamayacak." (s. 94) biçimiyle kendini açar. Bu noktada Robinson'un heteroseksüel cinsel kimliği ile karşılaşırız. Robinson pembe belende gerçekleştirdiği cinsel boşalmayı bir tür erkekliğini onaylama gereksinimi ile ortaya koyar: "Cinsel organı toprağı bir sapan demiri gibi kazdı ve yaratılmış tüm şeylere karşı sonsuz bir acımayla oraya aktı." (s. 103)

Robinson'un şehvetle arzuladığı Speranza'yla evlenme töreni Tevrat'tan alıntılanan dişi doğanın güzelliği ve verimliliğini anlatan düğün şarkısıyla süslenir:

"Toplu kalçaların sanki mücevherler,
 Üstat ellerinin işi.
 Göbeğin yuvarlak bir taş.
 Onda karışık şarap eksik değil,
 Karnın buğday yığını,
 Zambaklarla kuşanmış.
 İki memen sanki bir çift geyik yavrusu,
 (Neşideler Neşidesi, Bap 6-7)" (s. 108)

Robinson'un sonunda arzulanan adayı elde etmesi diğer yönetilen adanın "ruhunu kaybetmesi" ve "boşa dönen bir makineye dönüşmesi" yle sonuçlanır (s. 113) Cuma'nın gelişi yönetilen Robinson için yeniden önemini artırır; geldiği kökenin akılcı, düzenlemeci, yaratıcı, şekil veren niteliklerini yönettiği ada üzerinde mükemmel bir sisteme oturtan Robinson, bu sisteme Cuma'yı da dahil eder. Tournier'ın Cuma'sı Robinson'un kölesidir fakat bir köleden farklı olarak çalışmasının karşılığında para ile ödüllendirilir. Robinson papaz, vali, general gibi üst sıfatlarla Cuma'yı kurduğu sistemdeki hiyerarşiye uygun olarak yönetir. Cuma açısından yönetilen adanın dışına çıkış, özgürlüğünü yaşama, su saatinin durmasıyla gerçekleşir. Cuma Robinson'un kurduğu düzene itaat eder fakat bu itaate karşı çıkışı adanın farklı bir alanında gerçekleşir: "Robinson kısa bir süre sonra gerçeği kabullenmek zorunda kaldı: Onun haberi olmadan, Cuma düzenli olarak adanın bu bölümünde oturuyor, burada **düzenin** sınırları dışında bir yaşam sürüyor ve Robinson'un anlamını kavrayamadığı gizemli oyunlara kendini veriyor olmalıydı." (s. 132)

Robinson'un bu durumu farketmesi kendi içindeki öteki beninde bir merak uyandırır çünkü Cuma tıpkı onun gibi yönetilen adanın dışında farklı bir yaşam arayışına girer. Diğer taraftan Cuma'nın düzenin dışında adayla ilişkiye girmesi Robinson'un kurduğu sisteme başkaldırının gerçek anlamda hazırlığını içerir. Robinson için düzen adanın vahşi ortamında güçlkle kurulmuş bir yapıydı, Cuma'nın indireceği darbeler bu yapıyı kolaylıkla bozabilirdi çünkü Robinson kendini gerçekleştirmek anlamında yönetilen adanın gelişmesini arzulanan ada ile ortaya koymuştu.

Robinson'un dışı adayla girdiği ilişkinin meyveleri olan kızları luffanlar onun için yoğun bir çocuk sevgisini simgeler. Bir gün yine kızlarını severken farklı bir luffan çeşidi ile karşılaşır: "Çiçekler beyazdır ve üzerlerinde kahverengi çubukları vardır." Bunun anlamı Cuma'nın tıpkı Robinson gibi dışı doğayla seviştiğidir. Robinson büyük bir kızgınlık duyar; kızgınlığını kutsal kitaptan okuduğu iki insanın ilişkisindeki dayanışma ve dostluğun yaşam karşısındaki önemini vurgulayan satırlarla bastırır: "İlk kez, her türlü yolu deneyerek, Cuma'yı yönetilen adanın kanunlarına boyun eğdirmeye çalışarak, bu şekilde ellerimle şekil verdiğim toprağı renkli küçük kardeşime

tercih ettiğimi göstererek Tanrı sevgisine karşı ağır bir günah işleyip eşlememiş olduğumu kendime sordum." (s. 136)

Robinson bundan sonra Cuma'nın tavır ve davranışlarını izlemeye başlar. Cuma'nın çevresine ve Robinson'a değin yaydığı, bir anda gerçekleşen yeni buluşları ve "şeytanı bir ruhu" vardı. Cuma Robinson'un kurduğu uygarlığın bir yansıması olan sistemin işleyişine yeri geldiği zaman yıkıcı kahkahalarla güler. Robinson, Cuma'nın karşısında yaşadığı sarsıntı dolu kızgınlığını, dışı doğa'ya yönelik cinsel boşalmalar ile söndürmeye çalışır.

Yazarın Robinson'un çiftleştiği pembe belenlere ilişkin tanımlaması oldukça çarpıcı: "Pembe belen, güler yüzlü kıvrımları ve şehvet uyandırıcı dalgalanmalar ile hala taze, gür belsemimsi saçlarının yumuşaklığı ile dinlendirici, orada duruyordu." (s. 142)

Bu tanımlamadan sonra gelen çiftleşme sahnesi kadınsı olan doğanın ele geçirilmesi, ezilmesi, alta alınması gibi anlamlar içerir. Orgazma ulaşan Robinson'un karşısında belen "kalçalarını ve meme uçlarını sermekteydi" ve mutluluğuna mutluluk katan kızları luffanlar, "el kadar geniş yapraklarıyla ona hoşgeldin işareti yapıyordu." Robinson ayakları altına serilen karısı ve kızlarını izlemekten büyük bir haz alır. Robinson tam bu anda Cuma'nın kendisi gibi ilerde yaprakların arasında Speranza ile seviştiğini görür. Cuma düzenin dışındaki yaşamında Robinson'un sahip olduğu dışı adayı onunla paylaşır. Robinson'un bu duruma tepkisi şöyle olur: "Speranza bir zenci tarafından kepaze edilmiş, kirletilmiş, hakarete uğramış ha!" (s. 143)

Bu durum karşısındaki kızgınlığını Cuma'yı döverek yatıştırmaya çalışır. Cuma'nın dayak yiyişi sırasında "Efendi n'olur öldürme beni" cümlesi Robinson'u Habil ve Kabil çatışmasına sürükler. Robinson düşünsel ve bedensel kurtuluşunu bulmak için kutsal kitaba bakmaya koşar. Kutsal kitap bu olay karşısında kararını açıklar ve Speranza'yı suçlu bulur, çünkü dışı ada Cuma'yı baştan çıkarmıştır:

Her dikilmiş tepede, her yeşil ağacın altında
Bir fahişe gibi uzandı
Ve ben seni kusursuz bir asma gibi dikmiştim,
Saf bir kökten.
Nasıl oldu da benim için yabancı bir asmanın
piç üzümlerine dönüştün?
Evet, söküotunda yıkamıp potas da satsan
Günahın gözümde silinmeyecek!
(Yeremya-İncil)" (s. 144)

Robinson kararı duyunca çaresizce Cuma'nın Speranza'ya cinsel yönelişini bir rastlantı olarak değerlendirir. Böyle bir olayın gerçekleşmesi ve verdiği tepki Robinson'un adada yaşadığı süreçleri değerlendirmeye zorlar.

Robinson da Speranza karşısında karar vermek zorundadır çünkü dişi olan ada ilahi adalet tarafından suçlu bulunmuştur: "İçinde varolan ve onu hiçbir zaman aldatmamış olan ses, ona hikayesinin dönüm noktasında olduğunu ve -yönetilen adadan sonra gelen ana adayı izleyen- zevce ada döneminin de sona ermiş olduğunu ve bütünüyle yeni, duyulmamış ve beklenmedik şeylerin zamanının yakın olduğunu yarım ağızla kekeliyordu." (s. 146)

Bundan sonra Robinson Cuma ile başkası olarak değil ruhani bir birlik kurma süreci içine girer. Birbirlerine yaklaşımları cinsel anlamlardan sıyrılır çünkü geldikleri aşamada -dişi adanın cinsel olarak tüketilmesi- cinsiyet farkını aşmışlardır. Adayla girdikleri ilişkide büyük bir dönüşüm gerçekleşecek; Speranza'nın onlar üzerindeki toprak saltanatı güneşin saltanatı ile bütünleşecektir.

Her iki Robinson'daki Ütopya gerçeği

Gerek Defoe'nun gerekse Tournier'nin Robinson'u kendine yaratılan bir ada içersinde kişiliklerini yeniden yaratmak durumunda olmaları bakımından koşut özellikler içermektedir. Her ikisine de yapısal bir bakış açısıyla baktığımızda ada ve kendisi ilişkisi, bir noktada ütopyayı yaratmaktadır. Bu açıdan "ada ve kendisi" tanımını oluşturduğu alt yapı, ilk kitapta kahraman, ikinci kitapta nerdeyse antihero tanımına uyan Robinson'la "eşzamanlı" bir söylem oluşturur. Robinson'un adayla girdiği gerek üretim, gerekse cinsel anlamda kendini buluş ilişkisi, geldiği toplumsal kökenin dışında zamanın ada ve Robinson ile belirlenmesidir. Ancak elbette bu söylem farklı gelişir; çünkü her ikisinde de farklı kurgulanmıştır.

Deleuze'a göre Defoe'da Robinson "köken" sorunuyla ilgili bir araç olarak karşımıza çıkarılırken, Tournier'da "nihai bir amaç" olarak sunulmaktadır.⁽¹¹⁾ İlkinde "bir araştırmanın aracı" olan kahraman "ıssız yola çıkan ve işlerin kökenini ve bunların sonucu olarak zamanla ortaya çıkacak kazanımları yeniden kurma iddiasında olan" bir biçimde okurun karşısına çıkar. "Bir taraftan köken imgesi, doğurduğunu ileri sürdüğü şeyi öngerektirir. Diğer taraftan bu köken temelinde yeniden üretilen dünya gerçek dünyanın, cinsellik olmasaydı olması gereken şekliyle dünyanın eşdeğeridir."⁽¹²⁾

Deleuze, Defoe'da niyetin iyi olmasına karşın sorunun kötü ortaya konduğunu savunmaktadır. Cinselliksiz bir Robinson'un bizimkiyle benzer bir dünya kökeninde sunulması bu açıdan bizimkinden tamamen farklı, bambaşka amaçlara sapmış Tournier'in Robinson'u karşısında yenilgiye uğraması kaçınılmazdı. Bu açıdan Tournier'in Robinson'u kendi ütopyasına "insanlıktan uzaklaşma" biçiminde ulaşırken, Defoe'nun Robinson'u her

(11) Deleuze, "Michel Tournier ve başkasının olmadığı dünya", Cuma, s. 206.

(12) "A.g.m.", s. 206.

şeyiyle gerçeğin tıpatıp benzeri olan bir söylem içersinde o "miş" gibi gözük-
ken ütopyaya okur gözünde tam anlamıyla ulaşamıyordu.

George Steiner'a göre islam dininin diğer dinlere göre "cennet" söyle-
minde daha başarılı olmasının nedeni, cenneti kesin bir biçimde tanımlama-
masıdır. Defoe'nun yenilgisi bu açıdan kayda değerdir. Kahramanını ner-
deyse dışlandığı bir toplumdaki alıp ıssız bir adaya yerleştirmesine karşın,
geldiği toplumun tüm alt yapı aygıtlarını yeniden kurularak gene sınırları
son derece belirgin bir söylem oluşturmuştur. Walter Allen'a göre Defoe
söylediği "küçük yalanlarla bizi kitabın genelinde vermeğe çalıştığı daha bü-
yük olanı kabul etmemiz için" hazırlamıştır.⁽¹³⁾ Ancak bunun tam anlamıyla
başaramaz; detayları en ince ayrıntısına kadar verirken kurduğu "gerçek
dünya"nın bir kez daha tutsağı olan kahramanı aracılığıyla. Ve yaratılan
sözde ütopyik söylem içersinde nerdeyse günlük iktidar kaygıları içine dalmış
bir kahraman buluruz. Bu açıdan Defoe'nun kahramanına yüklediği devrim
erki başarılı olmaz çünkü yeni bir söylem yaratamamıştır. Kitap boyunca
gerçekleşen tüm eylemler, içinde yaşadığımız dünyada son derece tanıdık
olduğumuz eylem tipleridir. Robinson'un gelişimi tarımdan kısa bir süre
sonra endüstriye geçecek tek kişilik bir iktidarın kötü habercisidir ve işin il-
ginç yanı tüm bu süreç Robinson'un başarısı olarak aktarılır.

Deleuze'a göre Robinson kökenle ilişkilendirildiğinde zorunlu olarak
dünyamızı üretmek durumundadır; ama amaçlarla ilişkilendirildiğinde zo-
runlu olarak bu konumundan sapar. Ancak bu Freud'un tanımladığı bir sap-
ma değildir. Bu açıdan Deleuze Tournier'in romanını sapkınlık üzerine bir
tez olmaktan çok, Robinson'un kendi tezini geliştiren bir roman olarak gör-
mektedir. Ona göre bu "adasında başkası olmayan insan"ın romanı; tümeva-
rimsal bir deneysel romandır.⁽¹⁴⁾

Tournier'in Cuma'yı yazarken kullandığı yapıbozum yöntemi Defoe-
'nun Robinson Crusoe'ünü tam da bu anlamda ters yüz etmiştir. Tournier,
uygarlığın yaratmış olduğu üretim ilişkilerini adada aklın doğa üzerindeki
başarısızlığı ile eleştirirken, Freud anlamında normal cinselliğin olması gere-
ken gelişimini de parçalamıştır.

Tournier, erkek cinselliğinin cinsel gelişme sürecinde Oedipal aşamada
Freud'un nokta koyduğu yeri aşarak cinselliğin gelebileceği noktaları sorgu-
lar. Bu sorgulayış, babanın simgelediği uygarlığın aynı zamanda bir eleştirisi,
farklı bir düzlemde doğa olarak algılanan kadının üzerinde kurulan iktidar
ile yeniden üretilmesidir.

(13) Walter Allen, *The English Novel*, London, Penguin, 1954, s. 39.

(14) Deleuze, "Michel Tournier ve başkasının olmadığı dünya", Cuma, s. 208.

Sonuç

Bu çalışmada kadın cinselliğini belirlemeye yönelik cinsiyetçi imgelemin en açık dışa vurumu (Robinson-dişi doğa); baskın erkek, boyun eğen kadın tiplmesi ele almaya çalışıldı. Feministlerin bu cinsiyetçi tutuma en önemli eleştirileri kadın cinselliğinin erkeklerce tanımlanmış olmasıdır. Kadın cinselliğinin erkek gereksinimlerini karşılayacak biçimde belirlenışı, ele alınan bu iki romanın adayı algılayışında da açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Simon de Beauvoir'a göre erkeklerin kadınlara yaklaşımı şöyledir: "Erkek kadını kendi varlığı içinde değil, kendisine göre tanımlamaktadır; kadına özerk bir varlık gözüyle bakmaz."⁽¹⁵⁾

Özellikle Tournier'nin *Cuma*'sında doğa; cinsel yanı ağır basan bir beden olarak karşımızdadır. Zaten romanın bütünselliği içinde, Tanrı'nın buyrukları olarak verilen kadının erkeği tamamlaması, erkeğin kişisel ve bedensel ihtiyaçlarını karşılaması olarak ortaya çıkar. Kadının kişiliğinin fizyolojik belirlenmeler ile "dişil" olarak tanımlaması onu döl yatağına - yumurtalığa (mağara benzetmesi) indirger.

Robinson'un kendine yabancı doğayla girdiği ilişki, saygıyla andığı anesiyle kurulan benzerlik aracılığıyla gerçekleşir. Karen Horney'e göre erkekler her zaman özverili, besleyici, kendini düşünmeyen bir anneye özlem duyar: "... Çünkü o, erkeğin bütün beklentilerini ve arzularını yerine getirebilecek ideal kadının sembolüdür... Eski ana tanrıçalar döneminde erkekler, anneliğe ruhsal anlamda değil, anneliğin en temel işlevi anlamında saygı duyuyorlardı... Kadının bu temel gücü, yeni bir yaşam yaratma güc, erkekleri hayranlıkla doldurmaktadır."⁽¹⁶⁾ Horney'e göre asıl sorun tam da bu sırada ortaya çıkmaktadır. Annenin doğurganlığı ile gerçekleştirdiği, üretkenliğine duyduğu özlemi, Robinson adada kurduğu yapılar, yasa vb. kurumlarla tatmin eder. Bir anlamıyla ana, toprağın köklerindeki karanlığa duyulan korkuyu da simgeler; derinliğe duyulan bu korku toprağı işlemede karşılık bulur.

Robinson "yönetilen ada"yı işlemekle adanın gücü karşısında kendi üstünlüğünü sergilemektedir, fakat doğanın ana olması Robinson'a kendi varlığını, doğanın varlığının bir kaynağı olduğunu ve ona döneceği düşüncesini hazırlar (tekrar mağara örneğine dönebiliriz).

Beauvoir erkeğin doğaya yönelmesindeki yaklaşımının anlamını şöyle ifade eder: "Kadın erkeğe yabancı doğayla tıpatıp benzeri arasındaki bulunmaz aracıdır... Eşsiz bir ayrıcalıkla hem bir bilinçtir, hem de ona etiyile sahip olunabilir."⁽¹⁷⁾

(15) Simone de Beauvoir, *II. Cins* (çev. Bertan Onaran), Payel, İstanbul, 1986, s. 17.

(16) Karen Horney, *Kadın Psikolojisi* (çev. Selçuk Budak), Öteki Yayın., Ankara, 1993, s. 119.

(17) Simone de Beauvoir, a.g.e., s. 178.

Robinson kendi karşısında bilinci olmayan olarak duran doğaya kadını anlamlar yükleyerek kendini gerçekleştireceği bir bilinç yaratır. "O bilinç açık görüşlülüğüne erişmiş olan doğadır ve doğal olarak boyun eğen bir bilinçtir."⁽¹⁸⁾ Doğa doğurganlığının yanında Robinson'a karanlık ve karışık bir evreni sunması bakımından kadındır. Bu aşamada "öteki" olarak karşımıza çıkan kadın üzerine Robinson kendi bilincini yeniden oluşturma sürecine girer. Adayla girdiği ilişkide kendi bilinç durumuna karşılık gelen yönetilen ve arzulanan ada bir yanıyla işlenip düzenlenerek sahip olunacak, diğer yanıyla da cinsel olarak ezilecek ve tüketilecek bir imge olarak sunulur.

Erkek doğaya yönelirken, onu yeniden işlemek, retmek dışında kuraçağı ilişkide yalnızdır, çünkü bilinç anlamında doğa onun karşısında "başkası" değildir: "Bir taş dokunurken bir meyvenin tadını çıkarırken de yalnızdır."⁽¹⁹⁾ Beauvoir'a göre insanın kendisi için varolması başkasının varlığına bağlıdır. Başkalık benden ayrı, kendisi için bilincin başkalığıdır. İnsanın varlığını olumlaması, nesneden kaçışla (adaya sırtını dönmesi) kendini bir tasarı biçiminde ortaya koyması, öbür insanların varlığını gerektirmektedir. Adada hissedilen yalnızlığın kaynağında, bu yalnızlığın başkasının beni için bir ölçü olmaması yatmaktadır.

Beauvoir'a göre başkası ile ilişkide gerçekleşecek olan özgürlük, çatışmayı içerir. Bu çatışma "mutsuz bilincin ağlatısıdır (tragedyadır): Her bilinç kendini en yüce bilinç diye kabul ettirmek ister"⁽²⁰⁾ İşte bu noktada Robinson'un kendini, kadın olarak algılanan doğada dışavurması belli bir iç çatışmayı gerektirir. Robinson'un gerçek anlamda bir bilinç olarak girdiği ilişki Cuma'nın gelmesi ile sağlanır. Defoe'da Cuma, kurulan düzen içersindeki özgürlüğünü sorgulamaz. O kendini mutlak köle olarak görür. Tournier'de ise Cuma sistemin dışında kendi özgürlüğünü yaratır.

Bizce Robinson'un yalnızlığına son veren Cuma'nın erkek olarak seçilmesi oldukça ilginçtir. Robinson'un dişi adayla girdiği ilişkide karşılıklı belirlenim söz konusu değildir. Burada söz konusu olan bir erkeğin dişi olana hükmederek kendi özgürlüğünü oluşturma sürecidir, yani, ada her iki biçimiyle de (yönetilen ve arzulanan) Robinson'un tasarılarının ve eylemlerinin gerçekleştiği yerdir. Robinson'un Cuma'yla kurduğu ilişki ise hem sistemin eleştirisi anlamında, hem de özgürlük sorununu ortaya çıkarması anlamında her iki bilincin karşılıklığını içerir.

Bu yazıda yer alan her iki romanda aklın, doğanın verimliliği anlamında canlılığına duyulan hayranlığını ve bundan yola çıkarak ona bir kadın bedeni gibi güç uygulayarak düzene sokma anlamında kendini gerçekleştirmesinin gelişim süreci ele alınmaya çalışıldı. Bu sürecin başında akıl (tin) He-

(18) A.g.e., s. 178.

(19) A.g.e., s. 176.

(20) A.g.e., s. 176.

gel anlamında kendini açmak için (nesnel olarak gerçekleştirme) dışındaki doğayı kendi erekselliğine uygun olarak araçsallaştırır. Max Horkheimer aklın doğaya nasıl yönelmesi gerektiğini savunurken, bu çalışmada noktayı koymak istediğimiz sona, bizce de istenilen, barış yanlısı bir önsöz sunmaktadır: "Araçsallaşmış öznel akıl doğayı felsefe tarafından yorumlanması gereken ve doğru okunduğunda bize sınırsız bir acının öyküsünü anlatan bir metin olarak görmek yerine, ya katıksız canlılık olarak göklere çıkarır ya da kaba kuvvet olarak aşağılar. İnsanlık, doğa ile akli özdeşleştirme gibi bir mantık sapmasına düşmeden barıştırmaya çalıştırılmalıdır ikisini."⁽²¹⁾

KAYNAKLAR

- Allen, Walter, *The English Novel*, Penguin, Londra, 1954.
 Beauvoir Simone de, *II. Cins*, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınevi, İstanbul, 1986.
 Berktaş, Fatmagül, *Kadın Olmak, Yaşamak; Yazmak*, Pencere Yayınları, İstanbul, 1991.
 Bookchin, Murray, *Özgürlüğün Ekolojisi*, çev. Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
 Defoe, Daniel, *Robinson Crusoe*, Can Yayınları, İstanbul, 1983.
 Deleuze, "Michel Tournier ve Başkasının Olmadığı Dünya", Cuma, Ayrıntı Yay., 1994.
 Göktürk, Akşit, *Ada*, Adam Yayınları, İstanbul, 1982.
 Horney, Karen, *Kadın Psikolojisi*, çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınları, Ankara, 1983.
 Horkheimer, Max, *Aklın Tutulması*, çev. Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.
 Morton, A.L., *The English Utopia*, Lawrence and Wishart, London, 1969.
 Parla, Jale, "Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi", *Defter*, Metis Yayınları, Bahar, 1994.
 Segal, Lynne, *Ağır Çekim*, çev. Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1992.
 Tournier, Michel, *Cuma Ya da Pasifik Arafı*, çev. Melis Ece, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
 Woolf, Virginia, *The Common Reader*, Hogard Press, London, 1932.

(21) Max Horkheimer, *Aklın Tutulması* (çev. Orhan Koçak), Metis Yay., İstanbul, 1990, s. 143.